

HORVÁTH ÁGNES

A migráció élelménye – vándorlás, zarándoklat és liminalitás¹

Az a törekvés, hogy közelebb hozzuk a szociológia ember megközelítését az antropológiához, nem tűnik könnyű feladatnak, mivel a szociológia hagyományosan a humanitás lényegét apriorinak tartja az antropológiai megközelítésekkel szemben, amely mindezt empirikus kérdésként tételezi fel, és ebből a szempontból foglalkozik a különböző emberi életfeltételekkel és az emberi lét oly sok kísérletével. Ezért van az, hogy amikor a vándorlás kérdése szóba kerül, másként gondolkozik egy szociológus és másként egy antropológus. Azaz a szociológus számára ez nem jelenik meg problémaként (lévén, hogy ez természetes belekapcsolása az emberinek), míg az antropológus azonnal a tapasztalat milyenségét vizsgálja. Kétségkívül harmonizálásra van szükség a két megközelítés között. Mint szociológus arra a kérdésre keresem a választ, hogyan lehet összeegyeztetni a valódi és megélt élményeket (antropológia) a reális világgal (szociológia). Ehhez a kísérlethez a vándorlás vizsgálata igen alkalmas, mivel egyszerre mutatja meg és bizonyítja nem csupán a valódi világot, de a létezését egy azon túlinak is, amit ebben az előadásban az „űr” (void) szóval jellemeztem. Ily módon nem csupán az válik bizonyítottá, hogy a szociológiának szüksége van az antropológiai megközelítésre,

¹ A tanulmány az MTA TK Kisebbségkutató Intézet Műhelyszemináriumán 2014. szeptember 23-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A szerző az IPA (*International Political Anthropology*) főszerkesztője. E-mail: agneshorvath@gmail.com.

Az előadás a migráció szakmai definíciójának és a zarándoklat tapasztalatának a kettősségét tárgyalja, azokat a liminalitás szemszögéből egynek tekintve. Ezúton szeretném kifejezni köszönetem a meghívóknak, Bárdi Nándornak és Papp Z. Attilának, hogy lehetőséget adtak erre, és Szokolczi Árpádnak, aki az előadásával és a gondolataival irányt szabott az enyéimnek.

szempontrendszerére, de ugyanakkor az is, hogy az antropológia sem tud meglenni a szociológia apriori humanitásszemlélete nélkül. Hiszen az „űr” fogalmát csupán emberi szempontból, emberi szemléletből és helyzetből lehet megérteni – azaz a mögöttes világot csak az fogja fel, aki előtte van.

Maga a cím, ami tükörfordítása az eredeti angol cikknek, többféle félreértésre adhat okot. Mert a migráció kifejezés szorosan, szakmailag véve, nem foglalja magába sem a vándorlást, sem a zárandoklatot. Lehet, hogy a liminalitást igen, de lehet, hogy azt sem, mert ezt még a szakirodalom nem tisztázta. Tudniillik a migráció kizár egy olyasfajta oda-vissza mozgást, amit a vándorlás és a zárandoklat magába foglal. A migráció elvárja és követeli, hogy az egy helyhez kötött mozgás legyen, tehát legyen benne letelepülés, míg a vándorlásnál és a zárandoklatnál az nincs, itt a mozgás folyamatos. A vándorlás és zárandoklás azt fejezi ki, hogy valaki folyamatosan mozgásban van: elindul, és aztán visszatér; vagy elindul és nem tér vissza, mert a vándorlás és a zárandoklat veszélyes *experience*. Ezt a szót talán „életélmény”-nek lehet lefordítani, talán „tapasztalat”-nak is, mert az életélmény túlságosan patetikus, költői kifejezés. Mit is értünk azon, hogy élet, és azon, hogy élmény, és milyen érdekes módon kapcsolódik ez a két szó egymáshoz? Mi is az, amit megélsz? Azt mondanám, hogy ez a tapasztalat, ami rád „tapad”, a migráció tapasztalata, és azt hozzáfűzve, hogy vagy a migrációt kellene újra definiálni, hogy legyen benne oda-visszaság, vagy akkor mondjuk azt, hogy a vándorlás és a zárandoklat egy másik tudományág.² Most mindenesetre maradjunk annál a hipotézisnél, hogy amennyiben a zárandoklat az oda-visszaságot, az oda-vissza gyaloglást, a gyaloglás monotonóját és az életélmény megváltoztatását foglalja magába, akkor a migrációba az is beletartozik.

A másik megjegyzésem még mindig a vándorláshoz kapcsolódik, és a „golyamadár” mint közmondásosan költöző madár szimbólumából indul ki. Mert a golya igenis költözik, és költ is egy

² A migráció mai definíciójához, amely egy egyének közötti komplex helyzetet jelent anélkül, hogy egy lezárt letelepedési szituációhoz kötődne, ld Veale, Angela és G. Doná, Giorgia (eds.): *Child and Youth Migration: mobility-in-migration in an era of globalization*. New York, Palgrave, 2014.

bizonyos helyen, ahová minden évben vissza-visszatér.³ És ez a gólyamadár általánosan 10-12.000 kilométereket száll a levegőben 1.500 méter magasan és körülbelül 40-50 km/h sebességgel. És mindezt miért teszi? Azért, hogy visszajöjjön, valamikor február 25-én a Szaharából, Dél-Afrikából, Sharm el Sheikh-ből vagy Kis-Ázsiából a „költőhelyére”, és ott kiköltse a fiókáit, és aztán a következő évben megint elmenjen. Mi ennek az értelme? És persze megérkezik a „természetudomány”, és rámutat: a golya azért megy el, mert nem talál elegendő ételmelet. Valójában a Szaharában sokkal több ételmelet lenne? Nem, hanem mert konfirmációra vágyik. Ugyanarra a konfirmációra⁴, amire valószínűleg a vándor/zarándok vágyik, amikor elindul. Ez tehát a kiinduló hipotézis.

A migráció, mint körkörös mozgás és konfirmáció

Hogyan konfirmálsz a saját léteidet? Ez nem intellektuális folyamat, hanem abból indul ki, hogy minden egyes egyed – legyen az lélekkel bíró vagy anélküli – egy számára kijelölt helyet tölt be a világban, ami a saját tere és ideje. Megvan mindennek a maga rendeltetése, a születéssel kezdve a halállal bezáródva, és ezen belül a saját konkrét lényegét kell beteljesítenie. Ennek jelentősége az, hogy te ama érénnyel vagy virtussal, amivel rendelkezelsz, azzal az vagy, ami neked adatott.⁵ Tehát egy oroszlan ne legyen más, mint oroszlan, ne lehessen genetikailag átfórmálni farkassá, vagy bármiféle mixtúrába, egy hibrid, mutáns lényé, hanem maradjon az, ami. Ennyit értek azon, hogy a saját virtusával töltse be azt a teret,

³ Érdekes összehasonlítás lehet a tavaly megjelent második kiadás az állatok migrációs evolúciójáról, a legkisebb organizmusoktól kezdve a bonyolultakig: Dingle, Hugh: *Migration: The Biology of Life on the Move*. New York, Oxford University Press, 2014.

⁴ A konfirmáció, mint filozófiai probléma a preszokratikusok „konkrétum” fogalmához kapcsolódik. Ld. Hérakleitosz 103. töredékét: „Közös a kezdet és a vég a kör kerületén”; vagy hasonlóan a parmenidészi B 8.1-4 töredékét: „Csak egy történet és egy út van, a létező. Ezen az úton sok jel és létező van, akik nem lettek teremtvé és soha nem tűnnek el: egészek, egyediek és teljesek”.

⁵ Hölderlin, Friedrich: *Hyperion*. Archipelago Books, 2008 [1797]. A történet Hyperion szerelméről szól Diotima iránt, aki megtettesíti célját és élete értelmét, hogy a természettel egyesüljön, hogy annak áldásait és virtusát magáévá tehesse.

ami neki adatott.⁶ Töltse be azt a lényezetet, ami az entitása; mert az életet, ami adott és ajándék, utólag ki kell érdemelni, meg kell harcolni érte, hogy tényleg a sajátunk lehessen az, ami mi magunk vagyunk.

Ha a világirodalom kezdeteire gondolunk, az egy érdekes és hosszú epikus történet a vándorlásról: Homérosz *Odüsszeusza* a kiindulópont, mely pontosan arról szól, hogy a főhős visszatér, konfirmálja a saját eredetét, mindazok ellenére, amik vele történtek. S nem egy általános beteljesítésről van szó, nincs benne szó hazaszeretetről. Ithakába nem ezért megy vissza, nem is igazán szerepel a sziget neve a költeményben; de még a család vagy a feleség szeretetéről sem szól. Ezek nem igazán ülnek, mert az első éjszaka után, hogy konfirmálta a saját létét, miután biztosította Pénélopé számára a kérőktől megtisztított házat és fiának a királyságot, elment. Nem tudom, ezt hányan vették észre, vagy olvasták figyelmesen az eposzban, ti., hogy Odüsszeusz a következő nap elmegy és otthagyja Pénélopét, a királyságot. Mi történik itt? Végig a hűz éven át tartó távollét során mindig arról beszél, és minden egyes cselekedete arra irányul, hogy visszatérjen. Az a célja, hogy megnyerje az életét,⁷ és nem arról beszél, hogy megvalósítsa önmagát, mert a homéroszi görögöknél ilyen nincsen. Megnyerje az életét és visszamenjen oda, ahol ő még önmaga volt: a költőhelyre. Konfirmálja azt a létet, amiben volt, és aztán tovább meheszen megint. Nem akar birodalmat kiépíteni, nem foglalkozik a saját identitásával sem, és semmi hasonlóval sem. Sőt, ellenkezőleg, az egész eposz annyira túl van azon, hogy az egoizmusról vagy önkiteljesedésről beszélhetne. Teljesen más diskurzus, mint amiről most beszélünk, az „én” nem szerepel benne. Szerepel benne a körkörös migráció, a lélek vágya, hogy vándorlással térjen vissza oda, ahonnan elindult; az archaikus létbe. És szerepel benne a hős, egy isteni ember, aki annyira isteni, erős önmagához, hogy átmegy még a túlvilágon is, hogy megerősítse a lelkét, amivel egy újabb kör záródik be.

⁶ Jung behatóan foglalkozott az entitások egymásba való transzformációjának a problémájával mind az okkultról, mind az alkémiával foglalkozó könyveiben; l. Jung, Carl Gustav: *Psychology and Alchemy*. London, Routledge, 1981.

⁷ L. „menteni vágyva saját lelkét”; *striving to win his own life; arnymenos hèn te psychèn*; Homérosz: *Odüsszeia*, I: 5. Görögül az „élet” és a „lélek” ugyanaz a szó (*psychè*); míg az egyiptomiaknál a lélek (*Ba*) madár.

Az, hogy valaki élve bekerül a túlvilágba, nagyon különös történet, nagyon kevesen éltek át. Kevés ember van, aki Odüsszeusz mellett megemlíthető. Azokat lehet még, akik lementek a túlvilágba: Héraklészt, Thészeuszt, Dantét, Orfeuszt, és ezzel talán be is fejeződött a sor. Nem az az érdekes, hogy lementek, lekerültek a túlvilágba, hanem az, hogy ki is kerültek onnan. Majdnem mindannyian városalapítók, ami ebben az esetben azt is jelenti, hogy civilizációalapítók lettek. Thészeusz megalapította Athént, s őt az athéniak végig alapító atyjuknak tekintették; Dante Firenzét, nyelvében és hírnevében; Aeneas pedig Rómát. Mindannyian civilizációkat, méghozzá nemes és békés civilizációkat hoztak létre. Ezzel az erős *to win their own life* érzelemmel vagy akarattal, *will to power*-rel, a hatalom akarásával – hogy Nietzsche idézzük fel, aki maga is nagy gyalogló volt, Kierkegaard mellett. Utóbbi azt mondta: „Minden jó gondolatomat a gyaloglás során kaptam meg”. Nem azt mondja, hogy ő találta ki, hanem azt, hogy megkaptam, mert gyalogoltam.

A gyaloglás, mint zarándoklat

Tehát mit is jelent ez a gyaloglás, a zarándoklat? Mi az, amit egy gyalogló vagy egy zarándokló el akar érni?⁸ Nem sokat, csak azt, hogy visszaérkezzen, akár a gólya, arra a helyre, ahhoz a házhoz, azokhoz az emberekhez, abba a faluba, ahol a tojásból kikelt. És a gólyának máig megvan egy érdekes konnotációja: a gólya az a madár, amelyik az apját-anyját nem hagyja el, aki az öreg gólyát felveszi a hátára és száll vele; hozza a gyereket, s ez a termékenység, tehát az öröm megléte. A gólya az, aki a *judge*, aki ítél, akinek igazságérzete van. A bíró, aki bírál; aki képes megbirkózni a tudásért, és így a tudás birtokába kerül. A gólya az, aki megmenti a házat a tüztől. Ha gólya fészkel a házad felett, akkor az nem fog

⁸ Az előadás itt elérkezik ahhoz a vágáshoz, amelyet felvezetése (a zarándoklat, mint a migráció kérdése), majd a zarándoklat, mint a konkrétság konfirmálása jelent minőségileg: az áldás, a *charis* (az örömmel teli lét, mely az istenek ajándéka). A következő vágás azonban megmutatja, hogy ennek az áldott állapotnak az észrevétel egy lényeges kritériuma, hiszen maga a vándorlás önmagában még nem hozza el a kívánt állapotot, csupán megnyitja az utat a valóság egy archaikus, finom és alig érzékelhető rétege felé, amelyet természetfelettinek (az *űrnek*) lehet nevezni.

leégni. Ezek évszázados régi hiedelmek, lehet őket komolyan venni, és el is lehet őket vetni. Mindenesetre a konnotáció a lényeges: az, hogy pozitív.

Ez a mozgás, költözés, vándorlás, migráció nem azt jelenti, hogy neked bármilyen pozitív élményed lehetne. Itt térünk vissza az életélményhez. Olyan élmények ezek, amelyek negatívak, lehúznak, hiszen maga a vándorlás rendkívül monoton és mechanikus. A vándorlásra van egy nagyon jó magyar szó: a gyaloglás. Mi is az? A gyaloglás azt jelentheti, hogy gyarló, gyanús, gyanakvó. Az, aki vándorol, az mindenen kívül van. Mindenki által megvetett – legalábbis azok számára, akik bent vannak, akik letelepedettek. Aki gyalogol, furcsa lény, *outsider*. Akármi lehet, mindenesre gyanús ember. Annál is inkább gyanús, mert mindenen kívül van, a járda is elfogyott a lába alól, és még mindig megy. Ezt azért tudom, mert mi évente több száz kilométert megtettünk, összesen körülbelül háromezer kilométert gyalogoltunk végig Európán az elmúlt négy évben, és azt tapasztaltuk, hogy igazán sehol sem láttak bennünket szívesen.

Nemcsak azért furcsa lény a gyalogló, mert kívül van mindenben, hanem azért is, mert önmagán is kívül van. A teste jár, az esze, gondolatai, érzelmei azonban mindenben kívül vannak. A lábak teszik meg a lépéseket. Valójában skizmatikus lény, olyan értelemben, hogy kettészakad, mert elhagyta mindazt a struktúrát, életélményt, ami az övé volt, míg ki nem lépett az ajtón. Elhagyta az otthont, a szakmáját, a gyermekeit, az egész családot, mindent, tehát egyedül van és megy. És hová megy? Általában meg tudja mondani, ám akad, amikor nem. Amikor megkérdezik, miért gyalogol, arra sem tud igazán válaszolni, mert annyira *absent-minded*. Ennek a gyaloglásnak ez a lényege: hogy belépjél a *void*-ba, azaz az ürbe, a semmibe, az ember előtti létformába. A zarándoklat tehát hasonlít a gyalogláshoz; de a gyaloglás kissé különbözik a menéstől. Az ember mindig ment, és a menés az ember archaikus létformája; a valahová való menés; oda, ahol már volt, az, ahol így itt-hon van, mert már itt lett; az itt-hon a konkrétumot jelenti. A menés így kapcsolódik az értelemhez és az érzelemhez; a latin *sentire* gyöke a *SENT, a „megy”; lásd *sentiero*, az „út, ösvény”. „Mindig megyek valahova” – de nem mindig gyalogolok el odáig. A gyaloglás ritkán tartalmaz öntudati állapotot.

Az ember archaikus létformája az, hogy megy. Nem megül, mert az ember nagyon sokára kezdett el településeket létrehozni. Az ember alapvető létformája, hogy valahová megy. Általában céllal megy, mert ha nem, akkor az már megváltoztatja az egész szintézisét, mert különben bolyongóvá válik. A gyaloglás lényege a járás, átvétele a világ legősibb alapformáinak a monotonitását, ami nem rosszindulatú. Nem akar téged elpusztítani, nem az út igazán veszélyes számodra *en bloc*. Tehát egy úton, ha mész az erdőben, nem történik veled semmi, de mindenesre történhet. Ha valami történik, az általában nem az úttól történik, hanem azért, mert ott vannak mások is, akik téged figyelnek, és valamit akarnak, terveznek ellened. Valójában a gyaloglás nem veszélyes dolog, de mégis a semmi állapota. Mégse tudod, hogy hova, milyen céllal gyalogolsz, mégse igazán artikulált életforma. Mindezt van az *establishment*-nek, vagyis a „világ”-nak, a dickensi „társadalom”-nak az a furcsa *perception*-je vagy látásmódja a gyaloglóról, hogy különös lény, aki keres valamit, meg akar találni valamit ebből az archaikus életformából. Ebből az életnek ebből az archaikusságából eredő, amikor még minden a helyén volt.

Az a perspektíva, ami a gyaloglóé, egy új rend, de nem annak a rendje, amit elhagyott, ami egy struktúra volt: a házaddal, a kerteddel, a munkahelyeddel, a szakmáddal, a professzorral, ahogy professzorként előadsz és javítod a diákok dolgozatait, fizetést kapsz, elköltöd, vacsorázni mész stb. Nem. Ez egy egészen más, önmagát strukturáló állapot, és ez az, ami az űrnek, a semminek, a nullának a definíciója, s hogy ez egy különös, strukturáló elem. Egy különös, strukturáló *substance*, lényeg, ami nemcsak strukturál. Nemcsak létrehoz valami struktúrát, hanem – éppen azért, mert a semmi, mert ez a *void* (űr), nincsen semmi szubsztanciája, ezért bármilyen szubsztanciát, lényeket, formát fel tud venni. Ezért kezdtük a folyóiratban⁹ a liminalitást összekapcsolni a mimézissel, az imitációval, az utánzással. Tehát, hogy a liminális lét – gondolom, most már mindenki számára világos, hogy ha kilépsz az ajtón, a

⁹ *International Political Anthropology*, melyet Horváth Ágnes szerkeszt két szerkesztőtársával (Harald Wydra, Cambridge, Anglia és Bjorn Thomassen, Roskilde, Dánia).

hátizsákkal a hátadon, akkor beléptél a liminalitásba – a semmi állapota.

A liminalitás, mint a semmi állapota

A liminalitás furcsa fermentáció: különös, erjedő folyamat. Az erjedés az, amikor lassan elkezdsz mozogni és bomlani mindaz, amilyen szituációban te voltál, és mindaz a struktúraforma, amit te magadon hordoztál azzal, hogy férjhez mentél/megnősültél, állásod lett, megvetted az első házadat, megkaptad a kölcsönt és most éled azt a világot, ami neked adatott ezért a 75-80 évért, és aztán annyi. Tehát ez az erjedés semmivé teszi az egészet, és elindulsz egy olyan úton, aminek az a célja, hogy semmivé váljon az, ami mögötted van, és valami újjal találkozzál. Ez a semmi, ez az űrbeli lét, ez az űrbe lépés érdekes módon egy idő múlva ezt az űrt elkezd stimulálni, hogy beléd lépjen. Ennek az űrnek ez a hármasság jellege van, és struktúrára vár. Nincsen semmi esszenciája, karaktere, de vágyik egy karakterre, s egy idő múlva megtalálja a karaktert, a formát és beléköltözik. Ez egyébként a szakralitásnak egy lényegi, egyházi formája, és a katolikus és az ortodox egyházaktól kezdve egészen a keleti vallásokig a szakralitás megszerzésének, az átlényegülésnek az egyik alapvető módja az, hogy elkezdesz vándorolni. Tehát a zárandok egy vallásos fogalom nemcsak a kereszténységben, és a *chiesa pellegrina* (zárandok egyház) nemcsak a katolikus egyház neve, hanem éppen ennyire az ázsiai kultuszoké is. Ez a megnyitás, a *void* megnyitása az egyénnek, és hogy a *void*, tehát az űr megtalálja és beleköltözik, az a vallások teljesen elfogadott technikája: hogy miképpen transzformálja, transzfigurálja az elhivatottjait.¹⁰

Érdekes módon ez a szakrális elem létrejöhet bármikor. Elég kilépni az ajtón, becsukni a házad ajtaját és elindulni. Erre mondok egy nagyon érdekes példát: Werner Herzogét, a filmrendezőét, aki a zárandoklatról is készített filmet, ami nem véletlen, hiszen ő maga is

¹⁰ A *void* (az űr) teoretikusai két szélső sávon helyezkednek el. Az egyik a görög filozófia első szavával kezdődik, az *apeironnal*, Anaximander elemzésével a végtelenről, amely bár testetlen, de vágyik testté válni (az új-modern kor határán ennek problémáját Goethe írta meg a *Faust* „homonculus”-ában). A másikat először a modernitást alig megelőző korszak Leonardo da Vinci-je karakterizálta, aki az űr első propagálója volt, és tovább egészen a modern matematikáig, amely elfogadta és integrálta az űr eszményet különös, struktúráló jelenségként.

elképesztően elhivatott gyalogló. Teljesen bejárta Európát, s mást is, de ezt nem tudom. Az anekdota az 1970-es évekből származik.¹¹ Meghallotta, hogy egy nagyon jó barátja halálos beteg Párizsban – egy híres német filmrendező, akinek tényleg meg voltak számlálva az órái. Ő maga akkor Münchenben volt, de azt mondta, hogy én csak úgy tudom Lottit életben tartani, ha most elgyalogolok Münchenből Párizsba. Felvette a hátizsákot, megnézte a cipőjét, jó erős, ki fogja bírni – és elindult. Amikor megérkezett három hét múlva, Lotti még a kórházban volt, nem halt meg, őt várta. Herzog leült mellé, mosolyogtak egymásra, és ezt mondta neki: Lotti, ki kellene nyitni az ablakot, mert az utóbbi néhány napban úgy érzem, hogy már tudok szállni. Elérkezett egy olyan állapotba, hogy már szinte repült. Vagyis erre mondom, hogy a *void*, az űr megtalálja már azt is, aki három hétig gyalogol, nem kell ahhoz ennél több. Elég, hogy egy hosszú ideig menjél, át tudd magad vágni a világ hulladékán. Gondolom, feltételezik, hogy mi van München után és Párizs előtt az utakon. Mint ahogy mi is, amikor néhány hete megérkeztünk Brindisibe Rómából, átvágtuk magunkat a világ hulladékán. Hogyan vágod magad át ezen a homályos vidéken, ezeken a sejtelmes és ködös utakon, ahol az ember nem gondolkodik? A gondolatok teljesen kívül kerülnek a szervezetén. A szervezet felkel reggel hajnalban 5-kor, elindul, ahogy felkel a Nap, este lefekszik, amikor lemegy a Nap, és ami közte történik, az nem érdekes.

A történet még azzal folytatódik, hogyan szakralizálódik az, aki sétál, vagy akiért sétálnak. Mert Lotti életben maradt, sőt, utána még tíz évet élt és kilencvenvalahány éves volt, de már egyre rosszabbul látott, nem volt kedve kimenni otthonról, és azt mondta Herzognak: „Te, Herzog, ezt a *spell*-t, a ráolvasást vedd le rólam, mert szeretnék meghalni.” Herzog persze azt gondolta, hogy ez nevetséges, de azt mondta: „Jól van, Lotti, levettem rólad”. És Lotti végre boldogan meg tudott halni. Tehát az űr működik, méghozzá teljesen mechanikusan, technológiai procedúrával. Mindenki megkapja, aki megnyílt. Persze, hogy megnyílsz, hogy ha három hétig kiteszed

¹¹ Herzog, Werner: *Of Walking in Ice: Munich-Paris, 23 November-14 December*. London, Vintage Classic, 2014 [1974]. A 16. fejezetben írja le a végső történetet, amelyben számomra mindezidáig homályos a „nyisd ki az ablakot” utasítás, azaz ha Herzog szállni tud, akkor inkább be kellene csukni azt.

magad annak, hogy nincs semmi, benne vagy a semmiben. Ha benne vagy a semmiben, akkor semmivé válsz.

Hogyan kapcsolódik mindez ahhoz, ahogyan elkezdtem?

Összefoglalás

Konfirmáció, vándorlás, az úr megérkezése egy formába.¹² A konfirmáció körülbelül annak az elfogadása, hogy az a bizonyos entitás, amire minden élet alapul, átváltoztatható és korrumpálható. Ha az egyén elveszítette az egyéniségét és többé már nem képes arra, hogy betöltse a számára adott teret és minőséget, akkor korrumpálódik. Ez mesterségesen is előidézhető. S a mesterséges technológia az, ami létrehozza a korrumpálódást: a metallurgia, a kémia, minden olyan beleavatkozás az egyének/egyedek teljességébe, ami őket átforgatja, konfigurálja őket valami mássá, mint amik eredetileg voltak. A kő, ha hevít, átváltozik fémme, ha ezt a fémme – legyen az réz – vegyítéd önnel, akkor bronz lesz. Ha ez a kő vastartalmú és szénnel vegyítéd, akkor abból vas lesz és így tovább. Egyedül az egyedek között ebben a nagy általánosban, hogy minden egyes egyed, az egy egyén, és ez korrumpálható, egyedül az ember az, aki annyiban különbözik az egyedek összességétől, s képes visszafordítani ezt a folyamatot. Ez a visszafordítás, a visszafordulás a zarándoklat, amikor szándékosan kiteszed magad annak a kihívásnak/ provokációnak, hogy belépsz az ürbe és megindulsz visszafelé, hogy újra olyan legyél, újra megtaláld a régi archaikus lényedet, amely még ép volt, nem lett átforgatva. Nem lett konfigurálva azzá, hogy egy közösség tagja legyél, hogy valamihez tartozzál, s hogy egy „társadalom”, egy „nemzet”, és még sorolhatnám ezeket a nagy közösségeket, magához vonz és magához ölel, és valamilyen módon egy előre megírt scripturába téged beleidomít. Hanem megfordul az ember – aki képes megfordulni –, és elindul az úton visszafelé, hogy eljusson az archaikus eredeti léthez, amikor minden egyes egyed – közte az ember is – a saját

¹² Ez az előadás végső fordulata, amely a vándorlás – megnyílás – befogadás kérdését áthelyezi a korrumpálódás problémájába; azaz annak a kérdésre, hogy mi a garancia arra, hogy a vándorlást követő átváltozás jó, és nem éppen félresikerült és hibás lesz. Az „artificiality”, a mesterséges a válasz a hibás konfirmációra, amely átforgatja az entitásokat és mutánsokat hoz létre. L. Bateson, Gregory: *Mind and Nature: A Necessary Unity*. London, Fontana, 1985.

létében, minőségében létezett. Sőt, még azt is megkapod a gyaloglás során, hogy mi ez a lét, tehát még a szót is megkapod rá. Ez a szó a virtus iránti vágy. Mit érez az a madár, amelyik felfelé száll? Mit érez a virág, amelyik kibontja a szirmait, ha nem azt a boldogságot, hogy betöltötte a saját formáját? Ha nem azt a boldogságot, hogy azt teszem, ami nekem rendeltetett és csinálnom kell. Azt teszem és tökéletesen teszem, mert a színeim olyanok, a mozgásom olyan, az erő, ami bennem van, pontosan megfelel azoknak a paramétereknek, amit a felhők és az ég és a szél koordinátái adnak ki. Tehát ez az a bizonyos *virtue*, és megfelelése ennek, hogy úgy éljél, hogy nemcsak önmagaddal vagy boldog, hanem mindenkivel, aki körülötted van, jó szándékú egyetértésben élsz. És nem abban a deprivációban, ellenségességben, amit a forma átváltoztatása okoz. Ti. a formaátválttatás – megint a kő hasonlatával élve: ha a követ égetik a kohászat során – fáj; neked fáj, ha égetnek, a kőnek is fáj, és ami ebből létrejött, az már deprivált állapot. A kő önmagában nem megy tönkre és nem korrumpálódik, de a vas igen, az korrodálódik. Az az állapot, ami létre lett hozva a kőből, deprivációban szenved, nem érzi jól magát. Az nem az az állapot, ami megfelel a létének, hanem mutáns, létrehozott, természetellenes forma. Ha a világunkat telerakjuk boldogtalan lényekkel és önmagunkat is beforgatjuk egy boldogtalan létbe, akkor abból semmi jó nem lehet.

Úgy érzem, hogy ez a migráció életélménye. Ami ennyire patetikus, és nem is szerettem. Am valójában kifejezi azt, hogy az élet egy élmény,¹³ egy soha meg nem ismétlődő esemény, amihez nekünk hűnek kell lennünk, és segítenünk kell a körülöttünk lévő összes entitásnak, hogy ezt az életélményt úgy, ahogy van, a maga eredetiségében átélhessék, és ezt a változást, ezt a visszatérést önmagukhoz zarándoklással létrehozassák.

¹³ Az élmény és az örömmel teli élet összekapcsolásához sokat segített egy nemrégii kolozsvári beszélgetés Tanczos Vilmossal, Lőrincz Józseffel és Papp Z. Attilával.